

(Hekayə)

O ilin iyun ayında o, bizim məlikanədə qonaq qalırdı – evimizdə onu hamı özünürkü hesab edirdi. Mərhum atası mənim atamla həm dost, həm də qonşu olmuşdu. İyünün 15-i Sarayevoda FransFerdi-nandi qətə yetirdilər. 16-sı səhər poçta ilə qazetləri getirmişdilər. Atam əlində Moskvanın axşam qəzeti ilə kabinetində çıxdı və onun, anamın və mənim çay süfrəsinə ayılaşdıymız yemək otağına daxil olaraq dedi:

- Hə, dostlar, mühəribədir! Sarayevoda Avstriya vələhdilə qətə yetirilib. Bu, mühəribə deməkdə!

Piyotr günü üçün bizə xeyli adam yığılmışdı – həm atamın doğum günü idi, həm də nahar zamanı onurla mənim nişanımızı elan etdilər. Lakin 19 iyun günü Almaniya Rusiyaya mühəribə elan etdi...

Sentyabrda o, cəmi bir sutka-lıq bizi geldi – cəbhəyə getməzdən önce vidalaşmaq üçün (o zaman hamı fikirləşirdi ki, mühəribə tezliklə bitəcək və buna görə də bizim toyumuz bahara qədər təxirə salındı). Budur, nəhayət, vida axşamı da yetişdi. Şəm yeməyindən sonra bir qayda olaraq, süfrəyə samovar verildi və atam, onun bundan tərəfəş pəncərə şüselərinə baxaraq dedi:

- Təccübüldür, necə erkən, soyuq bir payızdır!

Biz o axşamı stükut içində oturdug, nadiren söylenilən bir-iki əhəmiyyətsiz kəlmə də öz ziyadə səssizliyi ilə mübhəm anımlarını və duyğuları gizləmək üçündü. Ata saxlığı aşkarca bilinen bir sadəliklə payız barəsində də danışdı. Mən eyvanın qapısına yaxınlaşdım və yaylıqla pəncərə şüsesini sildim: bağada, zülmət səmada buz kimi soyuq ulduzlar parlaq və aşkar bir işartı ilə işiq saçılırlar. Atam kresloya söykləmiş, dalğın halda masanın üzərinə qoyulmuş lampanı seyr edə-edə papiros çəkir, anam eynəyini gözünə taxmış, o lampanın işığında kiçicik ipək kisəcik tikirdi – biz onun nə olduğunu bilirdik – və bu həm üzüctü idi, həm də vahimə doğururdu. Atam soruşdu:

- Deməli, sən nə olursa-olsun, səhər getmək istəyirsən, səhər yeməyindən sonra olmazmı?

- Bəli, əgər izin versəniz, səhər, - o, cavab verdi. - Çok təessüf, lakin mən hələ evimin işlərini də tam olaraq hələ edə bilməmişəm.

Atam yüngüləcə ah çəkdi:

- Yaxşı, necə istayırsən, əzi-zim. Yalnız ananla bizim artıq yatmaq zamanımızdır, səni sabah mütləq yola salmaq istəyirk...

Anam ayağa qaxaraq gələcək oğluna xəç çevirdi, o də əvvəlcə onun əli üzərinə əyildi, sonra da atamın əlini öpdü. Biz yemək otağında hələ bir müddət də tək qalıq, - mənim ağlıma kart açmaq fikri gəlməşdi, - o, susqun halda otağın o başından bu başına var-gəl edirdi, birdən soruşdu:

- İstayırsən, gedib bir az gə-zək?

Qəlbimə çökən ağırılıq hər öten dəqiqə bir az daha artırdı, lakin mən etinəz tərzdə dilləndim:

- Olar...

Kandarda dayanıb əynini geyindiyi zaman o, nə isə düşünməyə davam edirdi, birdən dodaqlarında xəşif bir təbəssüm qondu. Fətin bir şeirini xatırlamışdı:

- Bu nə qədər soyuq payızdır

belə,

Bürün sən şalına, kapot da ge-yin...

- Kapot yoxumdur, - mən de-dim. - Bəs sonrası necədir?

- Xatırlamır. Deyəsən, belə:

Qaralan şamların ardından, bir bax,

Yüksəlməkdə sanki böyük bir yanğın...

- Hansı yanğın?

- Ayın doğması, əlbəttə ki... Bu şeirdə kənd payızlarına xas olan o füsunkarlıq sezilir. "Bürün sən şalına, kapot da geyin..." Bu, bizim nə-nələrimizin və babalarımızın dö-vanıdır... Ah, ilahi... İlahi...

- Nə oldu?

- Heç bir şey, əziz dost. Amma yenə də qüssəlidir. Həm qüssəlidir, həm də yaxşıdır. Mən sən çok, çok sevirəm...

- Belə danışma! SənİN ölümü-na döza bilmərəm!

O, bir az susaraq ağır-ağırdı-ka getirdi:

- Neynəmək olar, əgər öldür-sələr, o zaman da səni orda gözlə-rəm... Sən isə yaşa, sevinc içinde yaşa, sonra da ora, mənim yan-ıma galərsən...

Mən acı-acı ağladım...

O, səhər çəği getdi. Anam ax-şamdan tikdirdi o nehs kisəciyi onun boynundan asdı. Kisəciyi içərisində onun babasının və atasının müharibə zamanı özlərile-gezdirdikləri qızıl xəç vardi. Biz ha-miliqlə, qəribə, coşqun bir təlaş içində onun üçün xəç çevirdik. Ke-yimiş halda onun ardınca baxaraq eyvanda xeyli dayandıq, birini uzun ayrılıq uğurladığınız zaman sizinle sizi əhatə edən sevincli,

şinelli əskərlərə olan-olmazımdan bir para şeylər – hansısa bir üzük, yaxud kiçik xəç, güvə yemiş dəri yaxalıq – satırdım və elə burada, Arbat küçəsinin tinində alver edər-kən də nadir, gözəl bir ürəyə sahib olan bir adamlı, istefada olan ahl hərbçi ilə tanış oldum, tezliklə biz onunla evləndik və aprel ayında Yekaterindor şəhərinə ködük. Biz oraya onunla və onun on yeddi yaşı bacısı oğlu ilə – o da könüllü-lər tərəfə keçənlərdəndi – iki heftə-yə yaxın yol getdik: mən həsir çariqlarda, o isə – uzun qara saqqalına təkəmseyrək, bəyazlar düş-müşdü artıq – əsgimish kazak kaf-tanında. İki ilden çox Donda və Kubanda qaldıq. Qışda, firtına zamanı Novorossiyskden olan say-sız-hesabsız qacqınla birlikdə Türk-iyəye üzdüük və ərim bu dəniz sə-

Soyuq payız

Biz geyinərək, yemək otağının içərisində keçib eyvana çıxdıq, ordan da bağçaya endik. Əvvəlcə elə zülmət qaranlıq idı ki, mən onun paltarının qolundan yapış-mali oldum. Sonra işıldayan min-e-rallar kimi ora-bura səpilmis ulduz-ların aydınlatıldığı göy üzünə yük-sələn qapqara ağaç budaqları se-zilməyə başladı. O, dayanaraq evə doğru çəvrildi:

- Bir bax, evlərin pəncəreləri necə də məxsusi, payiza xas bir işilti saçır. Nə qədər ki yaşayıram, bu gecəni əbədi xatırlayacağam...

Mən onun göstərdiyi səmət-baxdım və o, çıynımə atdığım is-veç örtüyünün üzərindən məni qucaqladı. Mən yumşaq şalımı üzümdən çəkdim, başımı azacıq yana əyərek onun məni öpməsinə gözlədim. Məni öpərək o, üzüma-baxdı:

- Gözlerin necə də parıldayı, - o, dedi. - Sənə soyuq deyil ki? De-mək olar ki, qış havasıdır. Birdən məni öldürdülər... O zaman yəqin sən dərhal unutmadın məni, hə?

Mən düşündüm: 'Birdən həqiqətən öldürsələr? Doğrudanmı mən onu qısa müddət ərzində unudaram? Axi əvvəl-axır hər şey və hər kəs unudulub gedir?' Və öz fikirlərindən vahiməyə düşərək tələk dilləndim:

şən, otlarının üzərində axşamdan qalma qirovun işıldadığı bir sabah arasında təccüb doğuran o uyumsuzluğu hiss etdiyiniz za-manlarda həmişə belə olur. Bir az dayanaraq, boşalmış evə daxil olduq. Mən, əllərimi qoynumda çar-pazlayaraq bir otaqdan digərinə keçir, özümlə nə cür baş edəcəyi-mi bilmirdim – zaryib ağlamalı idimmi, yoxsa səsimin geldiyi qədər bağırıb oxumalıydımmi?..

Nə qədər qəribə səslənsə də, onu Qalitsiyadaoldıldırlər. Budur, artıq o vaxtdan düz otuz il örür. Və diqqətlə düşündüyün və keçmiş adlanan bütün o sehrlə, anlaşıl-maz, ağıln, nə də qəlbin heç cür dərk edə bilməcəyi o yaşantıları yaddaşında yaxşı-yaxşı saf-çürük etdiyin zaman kifayət qədər uzun olduğunu zənn etdiyin bu illər ərzində nələr, nələr yaşarıb. On səkkizinci ilin yazında – artıq nə atamın, nə də anamın həyatda ol-madıqları o dövrədən Smolensk bazarında alverlə maşqul olan bir qadının Moskvadakı evinin zirzəmisində yaşayırdım, qadın bütün günü məni məşxərəyə qoyardı:

"Hə, üyahəzər, deyin görək, işləriniz necədir, hə?" Mən özüm də alverlə məşqul olurdum, çoxları ki-mi mən də papaqlı və yaxası açıq

yahəti zamanı tifxəstəliyindən dünəyini dəyişdi. Ondan sonra bu geniş dünyada üçə yaxın adamı qaldı: ərimin bacısı oğlu, onun gənc arvadı və onların yeddi aylıq qızları. Lakin bacıoğlu da bir müddət sonra arvadı ilə birlikdə Krim – Vrangelə getdi və körpe mənim əlimdə qaldı. Onlar orda iz-siz-tozsuz yoxa çıxdılar. Mən isə ən qara işlər görərək, ən ağır zəhmət müqəbilində birtəhər özümə və körpeyə gün ağlaya-ağlaya Konstantinopolda uzun müddət yaşadı. Sonralar, çoxları kimi, əlimdə o qızla haralara sovrulma-dımlı ki! Bolqaristan, Çexiya, Serbi-ya, Belçika, Paris, Nitsa... Qız çox-dan böyümüşdü, Parisdə qaldı, ta-mamile fransızlara bənzəyirdi, çox şirin, həm də mənə qarşı çox eti-nasızdı, Madlen yaxınlığında şo-kolad fabrikində işə düzəlmişdi, çəlimsiz əlləri və gümüş sədəflı barmaqları ilə qutuları atlas kağız-lara bükür, üzərlərinə qızılı lentlər bağlayırdı: mən isə Nitsada qal-dım və hələ də ordayam, Allahın verdiyi ilə birtəhər keçinirəm... İlk dəfə Nitsada min doqquz yüz on ikinci ildə olmuşdum. O zaman, o bəxtəvər zamanlarda bu şəhərin ən vaxtsa mənim üçün necə bir yerə döne biləcəyini düşünen bilər-dimmi!

Onun ölümüne döza bilməyə-cəyimi bir zaman özünə açıq-ay-dın bəyan etmişdim, lakin mən onun ölümüne dözdüm. Anma o zamandan bəri yaşadıqların ha-misini xatırladığında özümə hə-mişə belə bir sual verirəm: bəli, mən bu həyatda nə gördüm ki? Elə cavabı da özüm verirəm: bircə o soyuq payız axşamını. Bu, doğrudanmı olmuşdu? Hər halda, ol-muşdu. Və həyatimdə olanların hamısı yuxarı idi, qalanları man-a-sız, lazımsız yuxulardı. Lakin mən inanıram, möhkəm inanıram: han-dasa o məni gözlayır, o axşamı e-qili, elə o axşam okluğunu kim də gənc...

'Sən isə yaşa, sevinc içinde yaşa, sonra da ora, mənim yan-ıma galərsən...'

Mən yaşadım, həyatı sevin-dim, indi artıq tezliklə gedəcəyəm.

**İvanBunin
Tərcümə etdi:
Dinar Həmidova**